

МИРОСЛАВ ЂУРОВИЋ, ТИТОГРАД

МАЈАКОВСКИ И ЗОГОВИЋ

Највећи пјесник октобарске револуције Владимир Мајаковски, с више разлога, постао је и остао пјесничким узором Радована Зоговића. За Мајаковског, нашег пјесника везале су чврсте нити. Оба су пјесници двију револуција, Мајаковски прве социјалистичке револуције на свијету, Зоговић — особене југословенске, које су временски удаљене једна од друге нешто више од двије деценије. Они ни генерацијски нијесу далеко — дијели их свега петанестак година. Социјално поријекло им је слично: један је син грузијског шумара, други сиромашног црногорског сељака. И Мајаковски и Зоговић носиоци су предреволуционарног бунтарства и врења; и један и други на сопственој кожи осјетили су суровост тамница; и руски и југословенски пјесник ношени су илузијама о брзој промјени старог новим свијетом; оба су на попришта и тргове града дошла из гора: Мајаковски из грузијских, Зоговић из црногорских; у младости револуције „и својој, и Мајаковски и Зоговић доживјели су разочарења; спаја их и словенство; и један и други пјесник, свеукупним својим пјесничким дјелом везани су за револуцију; руски совјетски пјесник опјевао је вођу октобарске револуције Лењина, Зоговић вођу југословенске револуције Јосипа Броза Тита; први је највећи пјесник октобарске, други југословенске револуције.

Зоговић се за револуцију борио и стихом и метком, његовом великом претходнику Мајаковском перо и кист били су једино оружје; оба еруптивна, ипак су различите психофизичке конституције; Мајаковски је своја дјела створио у *брзој младости*, Зоговић она најбоља у зрелости и старости; пјесник *Облака у Панталонама* завршио је живот млад, пјесник *Јаблана под прозором* и *Стазе испод смрча* надживио га је више него двапут; Мајаковски је не само пјесник револуције, него и револуционар поезије, док је Зоговић спајао традицију и пјесничка открића; совјетски пјесник се убио млад, овјенчан славом још за живота, југословен-

ски пјесник је доживио старост, проживјевши живот пун патњи, одрицања и аскетизма, оспораван и нападан; Мајаковски није био аскета, али му је Зоговић праштао као свом сабратау, Мајаковски је вјеровало у реверзибилност времена, наш пјесник се борио како жив да не умре и да умре као човјек; на крају, што је и логично, није се Мајаковски угледао на Зоговића, већ обрнуто: југословенског пјесника је фасцинантно и магично за цио живот обасјала непресушна мајаковскијевска свјетлост.

Есеј Владимира Владимировича Мајаковског из 1926. године *Како се праве стихови*, извјестан је теоретски образац поетике Радована Зоговића, као што је поезија Мајаковског његова непресушна инспирација и врхунско мајсторство.

Како се праве стихови није теоретски трактат, ни научно фундирани и канонизирани закон о пјесничком умијећу, већ исповиједни пјеснички дневник о мукама, заблудама, неизвјесностима и откровењима пјесничког посла. Есеј је кључ за разумијевање пјесниковог дјела и његовог умјетничког поступка, али и дјело о пјесничкој алхемији.

У овом дјелу Мајаковски се обрушава на стару романтичарску поетику и на својем примјеру писања стихова и сопствених увјерења формулише поетику пјесника револуције. Он настоји да одговори на скептичне гласове: „Ви само рушите, а ништа не стварате“. Пјесник прихвата позив и изазов: „Ја хоћу да пишем о свом послу не као књигочатац, него као практичар. Мој чланак нема никаквог научног значаја. Ја пишем о свом раду, који се, по мојим запажањима и мом убјеђењу, у основи мало разликује од рада других професионалаца — песника.

Још једанпут врло одлучно скрећем пажњу: ја не дајем никаква правила за то да човек постане песник, да пише стихове. Таквих правила уопште нема. Песник се зове човек који баш ствара та песничка правила¹⁾. Међутим, у име истинске поезије, у име процвата у будућности, не треба је издвајати од других облика људског рада. Правила нису циљ поезије, већ сама пјесма. А циљ правила — па и пјесме одређују класа и њена борба. Револуција је згазила стара правила поезије са „сањама“ и „ружима“, а на сцену је покуљао разговорни језик улице и периферије, језик милионских маса.

„Не! Бесциљно је стављати у четворостопни амфибрах, који је замишљен ради шапутања, неукротиву грмљавину револуције!“²⁾ поручује Мајаковски. Поезија не само што служи „грмљавини револуције“, већ и сама постаје нова и значајна „грмљавина“ револуције и поезије, револуција је врело поезије, поезија њена моторна снага. То је сврха поезије. Али поезија мора да има и свој материјал, који треба да буде нов и друкчији. „Старо

¹⁾ Мајаковски: *Пјесме, Како се праве стихови*, Култура, Београд, 1945, стр. 134.

²⁾ Исто, стр. 136.

гвожђе језика' треба да буде прерађено у финални производ језика нове поезије. „Поезија, каже затим пјесник, почиње онде где постоји тенденција“. Пјесник дефинише пет општих правила за почетак пјесничког посла. Тих пет правила (принципа) јесу: 1. „социјална поруџбина“ (друштвени задатак који поезија има да ријеша); 2. „утврђивање циља“, жеље класе; 3. „Материјал. Ријечи“; 4. „Оруђа производње поезије“: перо, оловка, писаћа машина, телефон, чак и одијело, бицикл, кишобран (ради писања по киши), стамбени простор, све до луле и цигарета, и 5. „Навика и начин обраде ријечи“, индивидуални и искуствени: риме, размјер, алитерација, фигуре, климакси, стил, патос, поента, наслов, графички облик, итд. На својем искуству, пјесник заснива и објашњава поменута поетска правила.

На основу Мајаковскијевих правила, искустава и поетике, разматраћемо извјесне одлике и елементе Зоговићеве поетике. Најпогоднији примјер за то је Зоговићева поема *Пјесма о биографији друга Тита први пут објављена у Бусју код Кључа 1943*. Ова поема представља практичан примјер Мајаковскијевог схватања настанка, сврхе и значења пјесничког дјела. Иначе, Мајаковски послџе својих пет правила о прављењу пјесме, даје практичан примјер, па каже: „На пример: социјални задатак — дати речи за песму црвеноармејаца који иду на петроградски фронт. Циљ — разбити Јуденича. Материјал — речи из војничког речника. Оруђа производње — огризак оловке. Метод — римована поскочица“³).

Радован Зоговић у биљешци о својој поеми „Пјесма о биографији друга Тита“ одређује и „социјални задатак“ и циљ. Замисљена као полемика о биографији а не као пјесничка биографија, написана је у октобру 1943. Повод за пјесму били су разни клеветнички и сензационалистички памфлети о поријеклу, животу и раду друга Тита, објављени у фашистичкој штампи у Берлину итд., и преко радиостаница и реакционарних листова у Лондону, Њујорку и Цириху. Ти памфлети састављени су чак и на основу фалсификовања картотеке загребачке политичке полиције; као и на бази најразноврснијих мистификација и злонамјерних нагађања⁴).

„Треба разбити у парампарчад бајку о аполитичној умјетности“ — гласи ударна мисао у 8. закључку Мајаковскијевог есеја *Како се праве стихови*. Овом креду Зоговић је остао досљедан и вјеран до краја. У самој посвети, Зоговићева поема садржи и „социјалну поруџбину“ и јасан циљ — посвећена је Првој пролетерској бригади и њеним палим херојима, а написана поводом двогодишњице формирања прве наше регуларне војне јединице. У правој умјетности, лично и интимно увијек је повезано са друштвеним и објективним, и њима условљено, и обратно, и кад се лично и друштвено слију у јединствену и чврсту органску цје-

³) Исто, стр. 139.

⁴) Радован Зоговић: *Пркосне строфе*, Култура, Београд, 1947, стр. 188.

лину, може (и мора) настати истинско пјесничко дјело, а пјесник бива не само пјесник *револуције*, него и *пјесник револуције*, како каже Тодор Павлов⁵). Јединство лире и мача, о чему пише Павлов, Зоговић је експлиците исказао у књизи *На попришту*.

И Зоговићев „материјал“, од којег је сачињена поема, из ратничког је живота, од борбе и војничког рјечника: *рафал, народ-борац, напети лџк, борци, тамница, сужањ, битка, палити* (рафал), *барут, машинка, куршум, слава, гњев, титан-народ, борба-мати, ћелија, Калле (КПЈ), устаничка граната, бригада, јуришати, туга, хљеб, шпијунске картотеке, поклик, стијење, коњ, студени извор, смрт, пркосни, љути, оштрице шиљбока, смртно рањен, заставе, текст лажи, ката, слово славе, ровови, кржаве шифре завјера, душман, пркос, социјализам, совјети, мачеви гребештаци, колоне, тенкови, балчак, војске, стројити, горе, врховна команда, гробнице, плотуни, прса, шаржери, марш, страва заришта, страже, друже, челик, барјаци, глад, обруч, рефлектор, слобода, шињел, гаришта, рат, несан, војска, шатор, офанзива, штит, изрешетане (заставе), строфе митраљеске, мртви, побједи, освете. И лична имена која се у поеми помињу, ратна су: *Тито, Гебелс, Марија* (Титова мајка, ратникова мајка), *Коча* (Поповић), *Пеко* (Дапчевић), *Маркс, Стаљин*. И топоними симболизују Титов ратни пут, братство и јединство, југословенску НОБ и социјалистичку револуцију: *Загорје, Прењ, Фрушка гора, Зеленгора, Горица, Сплит, Соча, Струмица, Јајце, Бихаћ, Дрвар, Семберија, Берлин, Карпати...**

Поема је написана у ратним условима, можда на киши (октобар је), у планини, између битака, под шињелом или шаторским крилом, па би и Зоговић, као Мајаковски, могао да устврди да ју је записао „огриском оловке“, или, можда, на некој малој ратној писаћој машини, на којој су прекуцавани ратни извјештаји.

Што се метода и структуре поеме тиче, *Пјесма о биографији друга Тита* по структури типична је мајаковскијевска творевина, или оригинално остварена, јер су и предмет поеме, и простор, и вријеме, и, што је најбитније, аутентичан пјеснички исказ, који даје печат дјелу, други и другачији. Међутим, поема је исписана у изломљеном, мајаковскијевском стиху, први пут у југословенској поезији успјешно примијењеном, истинска је корачница, сва је „рафал у стиху“, намијењен непријатељима НОБ-а и друга Тита, одбрана истине и слободе, примјерена говорењу између јуриша и битака, у колони партизанској, за трибине и агитке, за партизанске шапирографиране листове, за летке и плакате, као и пјесме Мајаковског из времена октобарске револуције.

Осим тога, иако је Зоговић, док је стварао ову поему, имао година колико и Мајаковски када је завршио живот, то је прва

⁵ Исто, предговор Тодора Павлова: *Пјесник Владимир Мајаковски*, стр. 15.

⁶ Радован Зоговић: *Пркосне строфе*, *Култура*, Београд, 1947, стр. 163. и 165.

Мајаковскијеви стихови о Лењину, на примјер, они из *Комсомолске пјесме*, написани 1924, дакле после грмљавине оружане револуције, које је превео сам Зоговић, нијесу само сличне рима и структуре, већ и садржаји и значења:

Лењин је
 већи
 од свих великана,
 но чак
 и тога
 дива
 створили су
 мали свих доба и дана —
 ми,
 дјеца колектива.
 Мишиће
 у чворове крупне!
 Ножеве зубне
 у знање —
 сјећи,
 ломити!

Лењин је
 живио,
 Лењин је
 жив,
 и жив ће
 Лењин
 бити⁷⁾.

Значи, „Тита је родио у гњеву / у чежњи стварања / титан- / народ, / и борба- / мати“, а Лењина „створили су / мали свих доба и дана — / ми, / дјеца колектива“, у ствари, и једног и другог вођу револуције родио је народ.

Осим изломљеног стиха, и полустихова, понекад чак од по једне речце, што наглашава носивост значења, у Зоговићевој поеми низ је структуралних одлика веома блиских поезији Мајаковског. Створена у ратним условима, до највишег степена ангажована и утилитарна, Зоговићева поема више претпоставља говорење и слушање, својеврсна је партизанска естрада, него читање или камерно говорење. Зато је крцата асонанцама: „Пјеваће о Загорју, о мајци Марији, краљевичком доку, / и како су очински брижне Титове реченице и боре; / пјеваће о тихој сузи, што видјех у Титову оку, / после приче о борцима с Фрушке горе; и алитерацијама: „Машино, машинко моја, пиши!“; „О Титу зборе на моби, / над стравом згаришта, / блање, / и жуборе зрело / крај стража наших / жита“. Одиста, звучним и учеста-

⁷⁾ Мајаковски: *Из свега гласа, Комсомолска пјесма* Изабрана дјела, књига друга, превео Радован Зоговић, Веселин Маслеша, Сарајево, 1975, стр. 59.

лим алитерацијама пјесник постиже слојевита значења: машинка и пише, јер је замијенила пјесниково перо, али она и коси словима метака и стиховима реденика, да зајуборе ратна зрела жита и зашкргућу у шаржеру стражарски меци слободе и освете. Пјесник често употребљава и друге стилске фигуре и тропе — рефрен: „*Пјеваће о Загорју...*“; „*пјеваће о тихој сузи...*“; „*Питате о Титу: ко је?* —“; „*Машино, машинко моја, / пиши!*“; метонимију: „*Машино, машинко моја, пиши!*“; „*строфе митралеске*“; итд. Такође, у овој поеми почиње особена Зоговићева неправилна и унутрашња рима, у којој се гласови приближно подударају, гдје пјесник тражи карактеристичну и ударну ријеч, на крају стиха и налази нову, свјезу риму, што ће пјесник у будућим књигама разудити, обогатити и довести скоро до савршенства: *оку — луку, сужањ — дужан, битком — Титом, биографа — рафал, Тита — Титан, КаПе — Пека, гранатом — бригадом, цести — сустрести, ритам — Тита, језгра — подмезграм*, и др. У контексту структуре пјесме, Зоговић је извјесна правила поетике Владимира Мајаковског унаприједио и усавршио.

И за Зоговића, као и за Мајаковског, пјесма је војник редов који безимен гине у јуришима. Али, поезија је и нешто друго: („*Поезија је / с добијањем радија једно исто: / за грам добитка / годинама се труде. / Вадиш, / трагајући за једном ријечи чистом, / хиљаде тона / лексикографске руде.*“); и нешто више: („*Поезија је / сва! — / пут у непознато.*“). Не поричући основну одредницу ангажованости и сврсисходности поезије, Зоговић је, дугим животним и пјесничким искуством, знатно проширио тематско-мотивски и емотивно-мисаони поетски круг, налазећи и одговарајућа формално-стилска рјешења. Ипак, и у откровењима непознатог, пјесник је остао вјеран човјеку, као кичми, и револуцији, као жили куцавици своје поезије.

Као и Мајаковски, и Зоговић припрема пјесничку грађу. Скоро сва његова пјесничка дјела имају за предмет конкретну животну магму, одређеног времена и простора: *Дошљаци — Пјесме Али Бинака* обрађују борбу југословенских Албанаца, између два рата, за национално и социјално ослобођење, *Пјесма о биографији друга Тита* брани југословенску револуцију и њеног вођу од непријатељских клевета, *Књажевска канцеларија* је заснована на протоколу књаза Милоша, *Петроград и натраг* полази од животне, владарске и пјесничке судбине Петра II Петровића Његоша. Највећи број пјесникових остварења пропраћен је напоменама и објашњењима о поводима, настанку и значењу пјесама. И Зоговић вјерује у неизбјежну биљежницу. У пјесниковим књигама скупљене су „резерве цијелог претходног живота“, о којима говори Мајаковски. Писати — за Зоговића значи борити се и освајати свијет пером, да би се досегла људска слобода и промијенио дати реални свијет.

Конкретност Зоговићеве поезије огледа се и у њеним топонимима: Црна Гора, Метохија, Сутјеска, Москва, Вијетнам, Калкута, Скадар, Београд, Петроград, Котор, Млеци, Зеленгора, Го-

рица, Соча, Струмица, Јајце, Бихаћ, Дубровник, Мамула, Париз, Волга, Мадрид, Куба, Владичин Хан, Шангај, Калемегдан, Тиса, Суша, Јаворје, Рујишта, Ђаравица, Копривник, Брач, Венеција, Ловћен, Самарканд, Голеш, Сента, Љубостиња, Сава, Русија, Колашин, Чајниче, Меконг, Седло, Пруташ, Сурчин, Златар, Вела Лука, Болоња, Падова, Фиренца, Одеса, Бока, Белведер, Тара, Шпанија, Стаљинград, итд.

И лирика Владимира Мајаковског пуна је географских појмова: Москва, Црвено море, Париз, Перу, Одеса, Пушкино, Крим, Нева, Кама, Баку, Лувр, Булоњска шума, Атлантски океан, Елдorado, Хавана, Бродвеј, Америка, Бруклински мост, Венецуела, Русија, Литванија, Грузија, Волга, Барселона, Ока, Јереван, Кијев, Ростов, Тверска, Бајкал, да поменемо само неке. Чак се у поезији и једног и другог пјесника помињу и исти топоними, што, свакако, није случајно.

Као у сопственој кући, у поезији и Владимира Мајаковског и Радована Зоговића, живи реалан људски свијет, познате историјске личности и тзв. обични, мали конкретни људи, најчешће претворени у поетске симболе и метафоре. И то је најочигледнији доказ о животности и људскости поезије двају пјесника.

Тако се у лирици Мајаковског сусријећемо са: Лењиним, Мајаковским, Оњгином, Татјаном, Ромеом, Јулијом, Пушкином, Герасимовом, Безименским, Дантесом, Пљушкином, Верленом, Сезаном, Руђином, Тургењевом, Ван Гогом, Рокфелером, Јесењиним, Коганом, Нетеом, Бодлером, Малармеом, Коперником, Татјаном Јаковљевој, Парижанком, Адамом, Евом, Хајнеом, Романом Јакобсоном, Иваном Козиревим, Костровом, Љиљом Брик, Стаљиним, као и са низом личности које су негативни симболи типа улизице Пјотра Ивановича Болдашкина, те накудрављене Митрејке и наумудрављене Кудрејке.

Слично Мајаковском, Зоговић има мало пјесама са посветама, међу којима је више од пола иницијалима означено, али су зато људи чести у његовим стиховима. Тако у Зоговића људска грађа је и грађа за стихове, људи су стихови. У ријетким посветама и чешћим људима у стиховима у Зоговићевој поезији сусријећемо се са истакнутим историјским личностима и идејним вођама, са пјесницима, мртвим ратним друговима, јунацима из литературе, као и са људима симболима нељудскости и кукавичлука и пјесниковим идејним противницима. Тако су саставни дио Зоговићеве поезије постали његови омиљени пјесници: Његош, Данте, Мајаковски и Назим Хикмет. Највише пјесама пјесник је посветио својем мртвом ратном другу (који је био и писац) — Радовану Вуковићу. У Зоговићевој поезији помињу се и: Тито, Лењин, Стаљин, књаз Милош, Ђилас, Огњен Прица, Михаило Лалић, Малро, Федерико Гарсија Лорка, Чапек, Змај, Ђура Јакшић, Кајзер, Хитлер, Милан Вапа, Младен Хорват, Жарко Мариновић, цар Душан, Рацин, Дража (Михаиловић), Поглавник (Павелић), Недић, Вук Караџић, Али Бинак, Максим Горки, Радоје (Домано-

вић), Чехов, Гебелс, Маркс, Пеко, Коча, Рембрант, Бјелински, Цесарец, Шопен, Ђурађ Црнојевић, Биби Ханум, Немања, Карађорђе, Молер, Дон Кихот, Реноар, Павлов, Војвода Драшко, Десанка Максимовић, Капанеј, Фарината, Зевс, Шалер, Седлницки, Пугачов, Пушкин, Гагић, Рафаели, Јаков Поповић, Рајачић, Годунов, М(илош) Ј(анковић), Клаудије, Кајус Калигула, Отар Чиладзе, Нодле, Тома Аквински, Фет, М(аријан)Ј(урковић). . .

Радован Зоговић као да је читавог свог дугог књижевног вијека слиједио мисао Максима Горког, изречену у писму Фурманову: „И литература је борба. Кудикамо тежа од оне са пушком у руци“. Јер, у крајњој линији, литература и није ништа друго до рат човјеков за своју слободу, литература јесте и сама слобода. Међутим, Зоговићева поезија се не бори за неку имагинарну слободу, већ за ону конкретну, људску и свељудску. А то значи да његова поезија полази од конкретне реалности, и сва је у њој, да би била људска, да би свијет мијењала и да би као слобода постојала.

У том контексту, да се којим случајем не знају простор и вријеме у којима је живио и стварао Радован Зоговић, могли би се вјеродостојно реконструисати на основу његове поезије, да, којом несрећем, нестане и његова поезија, по топонимима које је опјевао и по људима које је помињао, могло би се то знати.

Будући својим рођењем „осуђен“ на живот који му је дат, са пјесничким и виртуелним моћима да живот до његовог дна заграби прегрштима, али комунистички и дијалектички усмјерен од ране младости, са свијешћу о себи и ситуацији свога народа, наоружан сазнањем и могућностима и потребама да се дати живот мијења, Зоговић никада није пристајао на окоштале форме живота и људског чињења, па је, мада озлоглашен као догматик, читавог живота, порицао дате реалности и једном за свагда дате истине и додирнута осјећања, те је његова поезија порицала и дату реалност, и научне истине, па и сопствена вјеровања и заблуде, и на тај начин се, средствима, искуствима и плодовима поетских трагања, борења и откривања, остваривао као пјесник процеса и промјена.

Свој однос према Мајаковском Зоговић је отјелотворио на три плана: као књижевни критичар, преводилац и пјесник. Међутим, извјесно изненађење представља чињеница да је Зоговић, мада врстан познавалац великог совјетског пјесника, и заљубљеник у њега, објавио само један рад о Мајаковском — *Биљешка о Мајаковском и дјечјој књижевности*⁸⁾. То не значи да се Зоговић, спорадично, читавог живота, више или мање, није враћао Мајаковском и да се није бавио њиме, не само као преводилац. А то занимање за Мајаковског трајало је преко пет деценија, од првог сусрета са одломком Мајаковскијеве поеме *150,000.000*, 1932. године, када је Зоговић, као студент треће године Филозофског факултета у Скопљу, дошао до једне свеске бугарског часописа „Но-

⁸⁾ Радован Зоговић: *На попршту*, Култура, Београд, 1947, стр. 238.

оис“ („Ново искуство“), па до стихова о овом пјеснику који су објављени у његовој завјетној књизи *Супрет за сјутра* 1985. године.

Наиме, у пјесниковој заоставштини нађена су још два његова необјављена рада о Мајаковском. Један рад — *О Владимиру Мајаковском* Зоговић је писао у санаторијуму у Тополшици (Словенија), за комеморативну академију, која је потом организована, поводом десетогодишњице Мајаковскијеве смрти, у Физичкој сали београдског Филозофског факултета, априла 1940. године. Други рад, насловљен као *Мајаковски код нас*, полемички интониран, очито је писан уочи рата, као реакција на третман и тумачење пјесника октобарске револуције у круговима неких професних и модерних југословенских писаца.

Предстоји питање: зашто се Зоговић Мајаковском није одужио критичко-есејистичком ријечју, како је поступио према једном другом „својем“ пјеснику — Његошу, односно зашто већ написане радове о Мајаковском није публиковао? Мислимо да ово питање има више одговора.

Прво, Зоговић је прије свега био пјесник, а уз то и добар познавалац руског језика и запажен преводац. Као такав, с правом је вјеровао да је сврсисходније да својег вољеног пјесника преведе, препјева и „пренесе“ у други језик, него да о њему пише, што може да учини и неко други. Друго, тако сложен пјесник, као што је Мајаковски, изазов је за сваког преводаца, поготову за преводаца-пјесника, какав је Зоговић. Треће, Зоговић је био и превише одговоран и самокритичан писац да би своје на брзину и пригодом у младости писане текстове, и то текстове о вољеном и цијењеном пјеснику, објавио. И четврто, увијек је било пречих својих и „туђих“ послова, па су радови о Мајаковском остали нередиговани и недовршени, те стога и непубликовани. Међутим, и такви, ови радови имају изузетан значај, посебно за тумачење Зоговићевог односа према Мајаковском и за упоређивање њихових поетика.

Чланак *Билешка о Мајаковском и дјечјој књижевности*, у ствари, претходно је објављен као предговор књизи превода дјечије лирике⁹⁾. С обзиром на намјену и вријеме када је написан, чланак је, нормално, погодан библиографски рад који популарише револуционарну и пјесничку личност Владимира Мајаковског и апострофира основне значајке његове лирике. Зоговић при том истиче условљеност форме садржином и њихово јединство, као и револуционарно значење Мајаковскијевог стиха. Од бунтовника и футуриста, који је порицао буржоаско друштво, пјесник је постао афирматор новог свијета. „Човјек који страда претворио се у човјека који се бори и ствара“. Пјесников „крик-стих“ преточио се у бистру ријеку која тече у будућност, пише Зоговић, препоручујући југословенској дјечи дванаест дужих пје-

⁹⁾ Мајаковски: *Прочитај проскитај и Париз и Китај*, превод Радова на Зоговића, Култура, Београд, 1947.

сама за дјецу Владимира Мајаковског, са жељом да им оне замијене дотадашњу грађанску и малограђанску „животињизирану“ лирику, која дијете није третирао као малољетног већ као маловриједног човјека. У овом Зоговићевом поратном критичком раду осјећа се радикално и претјерано порицање свега дотадашњег у нашој поезији за дјецу.

Према сопственом присјећању, Зоговић је до прве књиге стихова Владимира Мајаковског дошао тек 1937. године. У лијечилишту у Тополници први пут је почео да преводи пјесника који је за њега био право откриће. Све то треба имати у виду при анализи његовог рада *О Владимиру Мајаковском*, посебно да је писан у болничким условима да послужи као предавање на једној вечери београдским студентима. Ипак, уза све те условности, овај рад садржи извјесне оцјене и карактеристике поезије Мајаковског које ће Зоговић сачувати до краја живота.

У уводном дијелу рада *О Владимиру Мајаковском* Зоговић даје сажет преглед друштвених услова уочи појаве октобарске револуције. По њему, на заоштрене друштвене супротности, руски писци су тројако реаговали: симболисти су се удаљили од живота, други су остали на позицијама критичког реализма који се распадао, трећи су, на челу са Горким, полазећи од критичког реализма, стварали нови, социјалистички реализам. Одвајајући се од футуризма, на који се Зоговић критички осврће, Мајаковски од *не* старом свијету, долази до *да* новом свијету, и постаје у руској лирици оно што је у њеној прози био Горки, дакле, оснивач социјалистичког реализма у поезији. Иако испуњен патњом, Мајаковски није песимиста. Поричући стари свијет, он пориче његову садржину: љубав, умјетност, поредак, религију. Али, мрзећи, он истовремено и воли. Љубав и мржња, перо и бајонет, за њега су, као што ће касније бити за Зоговића, неодвојиви. Да би остварио нови идејно-тематски садржај, Мајаковски је морао да нађе и нову форму: нови, изломљени стих, груби, колоквијални израз, нову синтаксу, у којој је свака ријеч крик, нови ритам и смислену риму. При том, правилно уочава Зоговић, „садржај је прелазно у форму, форма је, опет, постајала садржај¹⁰⁾“. Зоговићев рад о Мајаковском садржи и прецизне оцјене о пјеснику које би се могле у потпуности примијенити на самог Зоговића; „Лирски лик Мајаковског, то је лик пјесника који је потресен људским страдањем, пјесника грубог — јер је њежан, општрог — јер је сентименталан“¹¹⁾.

Трећи Зоговићев рад о великом руском совјетском пјеснику -- *Мајаковски код нас* сачуван је само у рукописним фрагментима. Међутим, и такав, значајан је јер је зоговићевски полемичан и бави се отпорима и односима извјесних југословенских међуратних писаца према Мајаковском, што, у крајњој линији, значи и према долазећој социјалистичкој револуцији.

¹⁰⁾ Радован Зоговић: *О Владимиру Мајаковском*, у рукопису, стр. 8.

¹¹⁾ Исто, стр. 5.

На самом почетку рада Зоговић оштро удара по тзв. нашим напредним писцима и онима „који се издају за напредне“, који читаве студије пишу о „књижевним ништицама“, а не познају или унапријед не признају „највећег, најталентованијег пјесника наше ере“. При том, он напомиње да је једини наш лијеви писац који се неколико пута осврнуо на Мајаковског био Крлежа, мада ће се касније обрушити и на Крлежу због његовог солидарисања са декадентним писцима и тумачима Мајаковског и увјерења да се совјетски пјесник није остварио у револуционарној поезији већ у лирским резигнацијама о „мјесечинама и о посљедњим лутањима по самоћама“¹²⁾. Зоговић пише да су „од изразитих реакционера, оних декадентних и оних „борбених“, Мајаковског помињали још: Марко Ристић, Милан Дединац, Раде Драинац, Станислав Винавер и други. По њему у свим тим ситуацијама о Мајаковском се говорило само узгредно и са нагласком да тенденција убија таленте и спутава умјетност. За Винавера, Драинца, Ристића и Дединца, налази Зоговић, Мајаковски је био пјесник само док је био футурист. За Зоговића је то постао тек кад је престао да футурист буде и када је постао партијни пјесник револуције. По њему, он је највреднија дјела остварио у „најсвјеснијем“ и зрелом периоду свога живота. Зоговић одбацује мишљења да је Мајаковски само хулитељ и футурист, отуђени самоубица и шовинист. Супротстављајући се Марку Ристићу, према којем Мајаковски, као „извршилац слободе“, у новом друштву није нашао „извршење слободе“, па се од тога друштва отуђио у име сна о слободи, што га је одвело у самоубиство“, он истиче да у посљедњој Мајаковскијевој пјесми *На сав глас* нема ни говора о очајању, резигнацији и отуђењу. Напротив, по Зоговићу, у овој пјесми Мајаковски говори о пјеснику који је пошао на фронт борбе и револуције, и који на том путу цјева „поносито и продорно“, „на сав глас“, о пјеснику који је „стао на грло своје пјесме“, али на грло сентименталне пјесме, да би створио „оштро и страшно оружје стихова“. Бранећи Мајаковског од декадентних наших међуратних модерниста, истичући револуционарног пјесника и пјесника револуције на рачун футуриста, Зоговић је бранио Мајаковског и од њега самог. При том, ни покушао није да одгонетне узроке пјесникова самоубиства. Једноставно, није хтио да „сплеткари“, како би рекао Мајаковски, ни да покушава да тражи одговоре на питања на која нико још није одговорио. У Зоговићевом фокусу, и овом приликом, био је пјесник Владимир Владимирович Мајаковски. Иначе, што се Зоговићевог и Ристићевог спора тиче о томе када је Мајаковски био већи пјесник, у футуристичкој или постфутуристичкој фази, истина је у томе да је он велики и прави пјесник био и остао и у младости колико и у зрелим годинама.

Прве Мајаковскијеве пјесме Зоговић је превео 1940. године. Преводе *Птичице божје* и *Пјесме о совјетском пасошу*, објавио је

¹²⁾ Мирослав Крлежа: *Предговор „Подравским мотивима“ Крсте Хегедушића*, стр. 14.

у часопису „Израз“ 1940. (свеска 7—8), *Приче о Кузњецкстроју такође у „Изразу“* за 1940. (свеска 9), *Конференцијаша у „Учитељској стражи“* бр. 1—2 за 1940. годину. На српскохрватском је публикувано пет књига Зоговићевих превода Мајаковског: *Пјесме* (Култура, Београд, 1945) *Прочитај, проскитај и Париз и Китај* (Култура, Београд, 1947), *Двадесет пјесама НЗХ, Загреб 1949*), *Боље тање а боље*, (Нолит, Београд, 1967), и *Из свега гласа* (књига друга — Изабрана дјела Мајаковског у пет књига, Веселин Маслеша, Сарајево 1975). Зоговић је стално био незадовољан својим преводима па их је непрестано мијењао, дотјеривао и усавршавао, као што је чинио и са својим пјесмама. Тако је, на примјер, преводилац пјесму Мајаковског *О дрјани* у три издања различито превео. Чак је и наслов пјесме свуда друкчији: *О гадовима* (1945), *О гамади* (1967), *О шљаму* (1975). Преводилачке варијанте говоре о сталном усавршавању пјесничког и преводилачког израза, али и о промјенама у друштву и у самим схватањима преводиоца.

Занимљиво је да су многе Мајаковскијеве пјесме које је Зоговић превео или препјевао, биле и остале узори нашега пјесника. У пјесми *Јубиларна* пуно је истина и ставова што их је Зоговић вјерно слиједио: „Пјесник / и у животу / ваља да буде пратомајстор. . .“; „Сад су наша пера — / бајонет, / раље вилске, — / битке револуције / поозбиљније су од „Полтаве“. . .“ Или: „Песника/ без идеје / није било никад,“; „Песници, / кајте се, / докле касно није, / за сваку / од глаголских рима! . . .“, пјева Мајаковски у пјесми *Верлен и Сезан*. Поред осталог, Зоговић је и у својој сатири био радикалан и посјечит, као Мајаковски, а сличан му је и однос према Јесењину, иако је у томе Мајаковског демантовала сопствена смрт.

Мајаковски је и трајна Зоговићева пјесничка инспирација. Појмљиво је што то нијесу најпрегнантније његове пјесме, јер онај који воли љубљено и не може да опјева, јер је сама љубав најсавршенија пјесма. Писање је стварање, а створити се не може оно што је као љубав већ створено. У књизи *Артикулисана ријеч* двије су пјесме са мотивима Мајаковског: *Сентиментално путовање* и *Још једном накнадно — кад већ записујете снове*. У првој која је настала послје пјесниковог путовања у Калкуту, на конгрес Комунистичке партије Индије (1948), пјесник, на путу, у Хагу, пред Рембрантовим платнима, жали што на пут није понио и књигу Мајаковског, а у авиону над азијским пространима, поноси се великим пјесником, осјећајући висине Мајаковског. У другој пјесми, написаној 1961, евоцира свој сан из 1940, када је затворен у београдској Главњачи, сањао да га је Мајаковски посјетио у затвору и одвео у слободу, у пјесникове завичајне просторе. У пјесми је овлашни физички портрет Мајаковског: огроман је, „а посагнути се, изгледа, не умије“, због поноса, има наглашену доњу вилицу, која симболизује свирепост и мржњу према непријатељима, мантил му је преко руке, на глави качкет (одлика пролетерског пјесника), узак осмијех у оку, у углу уста цигарета, с које дими можда тек зачети стих, преко цигарете се

са нашим пјесником поздравља некадашњи бутирски сужањ, у руци му је штап, на врху поткован, да боље звецка плочником и да, ако затреба, оружје буде. Послије сна о слободи, оствареног на просторима завичаја, пјесма се завршава суровом реалношћу ћелије и шпијунки у Главњачи и алузијама на књижевне непријатеље Мајаковског.

Најпотпунији пјеснички доживљај и исказ Мајаковског као поетске „грађе“, Зоговић је остварио у књизи *Супрет за сјутра*, у циклусу *Мајаковски у метро-станици* „Мајаковски“, који сачињавају пјесме: *Извиђач, Опростите, брзине!, Допустите, људи!, И најзад поезија и дежурство*. Овај пјеснички циклус остварен је у форми монолога бронзаног пјесника. Разумије се, то је посредни Зоговићев разговор са вољеним пјесником. У стиховима је до пуног изричаја дошло Зоговићево схватање улоге пјесника у времену. По Зоговићу, Мајаковски је примјер истинског револуционарног пјесника, не само пробуђеног, већ увијек будног дијела народа. Он је окат и ухат, да види и чује пулс људи, воли људе, и у име људскости устаје против бирократизма, потрошачке зоологије и „црва тихогрисца“, али волећи људе и суди нељудима. Када град усни и метро престане да ради, он нађе четири своја часа да све доживљено у „натетивљене стихове“ сабије. Рањив и нерањив, са двоструко упослених седам чула, бронзани Зоговићев Мајаковски са живима дијели сваки секунд своје вјечности, текући матицом времена и простора.

И један и други пјесник војевали су и за своја естетска увјерења, али са знатним дистинкцијама, које су условили карактери њихових револуција, вријеме у којем су стварали, те људски и пјеснички темпераменти. Мајаковски је више био новатор, футурист и борац за нови пјеснички израз, а Зоговић је пред собом већ имао Мајаковског и друге поетске револуционаре, па се, у условима поплаве разних модернистичких и ларпурлартистичких струјања, борио за социјалистички реализам и нови реализам, дошавши у ситуацију да, бранећи револуцију, понекад брани и већ превазиђена естетска начела. Ипак, он је снагом свога талента, мајсторством пјесничког умијећа, богатим животним и стваралачким искуством, оспоравао своја естетска убјеђења и, мада у основи реалиста, стварао нове пјесничке вриједности, не само у садржајним слојевима, него и у форми (ритам, метафорика, рима).

У дјелима двојице пјесника, у њиховом пјесничком поступку и њиним људским природама, постоји још низ сличности, битнијих и маргиналних.

Оба пјесника су се поистовјетили са својим револуцијама. Према мишљењу Шкловског, Мајаковском је ријеч *наше*, постала мила као ријеч *моје*. И Зоговић се заклиње у свелудско, у комунистичку љубав. И Мајаковски и Зоговић су сав свој живот подредили литератури. Живот и поезија били су им једно. Поезија — све. Изван живота и људских мука и сновиђења, ова два пјесника нијесу ништа тражила.

Када су писали или расправљали, ови пјесници су, у ствари, ријечима мачевали. Али испод оклопа Мајаковског — „тигра у жутој блузи“ и неспретног медвједа, иза грузијски обојеног и намрштеног чела, крила се дубока и танана људска њежност и рањивост. Као што се и у Зоговићу, досљедном робу идеје и чувеном књижевном мегданцији, прикривала топла брига за човјека и брижна њежност. У обојице, њежност је била прикривена одбљеском ироније.

Динамичној природи Мајаковског, кретање мисли било је неодвојиво од физичког кретања. Према сјећању Корнелија Чуковског, он је читаве миље прешао брусећи своју поему *Облак у панталонама*. „Морам смислити до те куће четири стиха“, говорио је Виктору Шкловском. И Зоговића је носио сличан стваралачки поступак. Додуше, он није био увијек млад, као Мајаковски, и често је болешћу био везан за постељу, али из многих његових пјесама види се да су и зачете и створене у ходу, макар и у оном од свега неколико корака, као *Стаза испод смрча*, исписана на дурмиторској стази између живота и смрти.

Сводећи књигу на њену суштину, на голу пјесничку ријеч, Мајаковски је волио тзв. јевтина издања књига. Није желио скупе и раскошне корице и омоте, као што ни истински сликари не дају да су им рамови вреднији од слика. Сачувана прва издања његових књига то потврђују. И Зоговић је био такав: уочи смрти одбио је тврди повез књиге љубавне поезије *Повремено заувијек*.

Оба пјесника била су пуна ината: идући Рјепину да га портретише и знајући да велики умјетник жели да нагласи његове „надахнуте“ косе, Мајаковски се ошишао и од портрета није било ништа. У неким ситуацијама, и Зоговић се понашао слично.

И Зоговић је, попут Мајаковског, релативно споро, а то значи одговорно писао. Мајаковски је писао да његов дневни учинак износи 8 — 10 стихова. У прилог томе није Зоговићев квантитативно невелики пјеснички опус, колико пјесников стрпљиви, пипави и самокритични пјеснички рад, у знаку непрестаног дорађивања, мијењања и брушења стихова, па и читавих пјесама, што потврђују поређења истих пјесама у различитим издањима.

У предговору Зоговићевог првог превода Мајаковскијевих стихова *Пјесник Владимир Мајаковски*, Тодор Павлов се критички осврће на младе совјетске пјеснике што недовољно слиједи Мајаковског, који је „примјер достојан да га млади подражавају“¹³). Можемо слободно устврдити да је највећи пјесник октобарске социјалистичке револуције својег највјернијег сљедбеника нашао двадесетак година касније, у петнаестак година млађем пјеснику, удаљеном неколико хиљада километара — у Радовану Зоговићу. Међутим, слиједећи Мајаковског и учећи од њега, Зоговић није постао имитатор и компилатор, већ је створио ориги-

¹³) Мајаковски: *Пјесме*, предговор Тодора Павлова: *Пјесник Владимир Мајаковски*, Култура, Београд, 1945, стр. 52.

нално пјесничко дјело. То је, пишући о поеми *Пјесма о биографији друга Тита*, уочио и Милован Ђилас: „Зоговићева поема је нешто сасвим ново и оригинално у нашој поезији, како по теми и обради теме, тако и по њеној форми...“

У овој поеми се разгорио, јаче него игдје раније, сав Зоговићев таленат. Доба и тема дали су овој поеми још већу снагу и значај.

Зоговић се није угледао на Мајаковског. То наглашавам због тога што изломљени стих којим је Зоговић написао поему, а који срећемо, најчешће, само код Мајаковског, код многих доводи до закључка о угледању на великог руског пјесника. Дванаестерцем, на примјер, стољећима пјевају пјесници, а да се не угледају једни на друге. Мајаковски је поезији дао нови дух, нову форму, можда баш у оноликој мјери колико је октобарска револуција, која га је породила, нова према свему што је било прије ње. Зоговић се само учио код Мајаковског и није изабрао рђавог учитеља. Тема, борбени лиризам и вријеме наметали су Зоговићу да се, водећи рачуна о законима и ритмици нашега језика, користи богатим насљеђем које је Мајаковски оставио поезији¹⁴).

О оригиналности Зоговићеве поезије, у односу на Мајаковског, као што смо илустративно показали, свједочи свеукупно његово пјесничко дјело, које је, иако на темељима и искуствима Мајаковског засновано, изградило сопствену поетику. То, најзад, потврђују и ненадмашни Зоговићеве преводи поезије Мајаковског, често равни оригиналу.

Тако су се два велика словенска пјесника, двију револуција, двају простора и времена, благодарећи магичности и снази пјесничког дара и пјесничке ријечи, сличности животних и историјских реалности, нашла на правом простору, на простору бића пјесме, као најдивније и најпримјереније еманације људског постојања.

Наравно, различитости психолошких и индивидуалних људских судбина двају пјесника и разлике у друштвеним условима у којима су живјели, формирали се, дјеловали и стварали, не поричу тезу о блискости ова два пјесника. Напротив, и у различитостима, Радован Зоговић је остао близак пјеснику Владимиру Мајаковском. А чињеница да није постао његов епигон, већ самосвојна пјесничка фигура, говори у прилог томе да је ријеч о два аутентична истинска пјесника, чија су дјела биљези у својим временима и просторима. Мајаковскијево пјесничко дјело то одавно јесте, Зоговићево то почиње да бива.

¹⁴) Милован Ђилас: *Чланци 1941—1946*, „Пјесма о биографији друга Тита“ од Радована Зоговића, Култура, Београд, 1947, стр. 116—118. (Чланак датан: Босанска крајина, Дрвар, „Нова Југославија“, бр. 3, април 1944).

Мирослав ДЖУРОВИЧ

МАЯКОВСКИЙ И ЗОГОВИЧ

Резюме

Владимир Маяковский и Радован Зогович связаны прочными узами. Оба они — поэты революции: Маяковский — первой социалистической революции в мире, Зогович — югославской. И социальное происхождение их близко: один сын лесника, другой — бедного черногорского крестьянина. Оба они носители предреволюционного бунтарства, оба на собственной коже почувствовали жестокость казематов, и русский и югославский поэт были охвачены революционным романтизмом и иллюзиями о быстрых переменах мира, оба спустились из деревень — Маяковский из грузинской, Зогович из черногорской и метохийской на перепутья и площади городские, оба пережили разочарования, оба всем своим поэтическим творчеством связаны с революцией, русский советский поэт воспел вождя октябрьской революции Ленина, Зогович же вождя югославской революции. И славянство роднит их, но больше всего поэтическая речь и ее эруптивная сила и понимание поэзии как меча.

Но, по жизненным судьбам, а и как большие поэты — по творчеству своему, они и весьма различны: Маяковский в революции боролся пером и кистью, а Зогович — пером и винтовкой. И психо-физички они не схожи: русский жил коротко и лучшие из произведений создал в молодости, а югославский поэт — в зрелые годы. Маяковский не только поэт революции, но и революционер поэзии, тогда как Зогович свои поэтические открытия вплетал в традицию. Маяковский верил в реверсильность времени, а Зогович боролся и с жизнью, сохраняя человеческое достоинство и перед лицом смерти. Югославский поэт всю свою жизнь впитывал магический, неиссекаемый свет Маяковского, но не становился эпигоном его, оставаясь самобытной поэтической глыбой, близкой творчеству Маяковского.

Свое отношение к Маяковскому Зогович реализовал в трех плоскостях: как переводчик, литературный критик и поэт. Он почти всю жизнь читал, изучал и переводил его. По многим оценкам, переводы Зоговича достигали уровня подлинника. Зогович оставил и четыре критических работы о Маяковском: *Заметки о Маяковском и детской литературе (На приеме, 1947)*, *Заметки о Маяковском для молодежи и взрослых (В. Маяковский: Прочитай, проскитай и Париз и Китај, 1947)*, и две неопубликованные работы: *О Владимире Маяковском и Маяковский у нас*. Немало поэтических строк Зоговича вдохновлены Маяковским, а в последнем сборнике его, русскому, советскому поэту посвящен целый цикл: *Маяковский на станции метро „Маяковская“*.

И переводы Зоговича, и его критические работы и поэзия, свидетельствуют о его отношении к Маяковскому, о связях и родстве двух поэтов.

